

פרשת המלך ומקור הסמכות

שלוש שאלות יעסיקו אותנו בלימוד זה:

1. מהו מקור סמכות המלך - האם הוא שלוחו של הקב"ה או שלוחו של העם? שאלה זו היא מן השאלות הטעונית בחיים הציבוריים היום במדינת ישראל. מדינת ישראל היא מדינה יהודית דמוקרטית, והשאלה היא – מהו המקום ומהו המשקל לזה ולזה?

הפסוקים מדברים על העם כמקור סמכות: 'שום תשים עליך מלך', ומנגד - המילים 'אשר יבחר ה' אלהיך בו' מצביעות על חלקו של אלוקים? מהו היחס ביניהם?

2. בפרשייה זו מוטלים סייגים על המלך, אך שוררת שתיקה ביחס להגדרת תפקידיו. מהי מהות תפקידו של המלך?

3. "וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר" - מהו טיבה של כתיבה זו? האם המלך מצווה להיות סופר סת"ם שכותב ספר תורה? איך להבין את העובדה שמעולם לא נמצאה עדות על מלך שכתב בכת"י סת"ם?

שאלות אלו תרחפנה מעל הלימוד, ובשורות הבאות נציע קריאה צמודה וקשובה לפסוקים, בעקבותיה ניתן יהיה לדלות אליהן תשובות.

אשימה עלי מלך

כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי:

כאמור, פסוק זה מתאר תהליך עתידי: "כי תבא אל הארץ" - זוהי נקודת המוצא לפרשייה, כניסה פיזית

כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי: שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא (דברים י"ז פסוק יד).

שני פסוקים אלו פותחים את פרשת המלך, ובהם מתוארת התרחשות היסטורית עתידיה, שבעקבותיה עשוי להתמנות מלך בישראל (י"ד-ט"ו). לאחר מכן מופיעות הלכות המגבילות את המלך (טז-יז):

רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ו'ה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד: ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד:

לבסוף הוראה לכתובת משנה תורה והכוונה רוחנית שעשויה לקיים מלך וממלכה לאורך ימים ושנים (י"ח-כ):

והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים: והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם: לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאול למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל: (דברים י"ז, י"ד-כ).

למנות בעצמו את מנהיגיו². "עלי" - בעמדת סמכות כלפי העם. "כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי" - בדומה לגויים סביבותיו, הממנים מלכים בדרך הטבע, ללא התערבות של הקב"ה בתהליך המינוי³. שלב זה החל להתממש בשלהי תקופת מנהיגות שמואל, למעלה משלוש מאות וחמישים שנה לאחר הכניסה לארץ.

בפרשה זו מתואר תהליך הבשלה והתגבשות של עמדה חדשה בקרב העם. הפרשייה מנוסחת בלשון יחיד, והיא מתארת את העם כישות. עם הכניסה לארץ מתקיימת אינטראקציה בינו לבין המרחב בו הוא נתון, ותהליך עומק יוצא לדרכו. תחילתו בישיבה פיזית, ירושה ושייכות, השתקעות, ולבסוף דבר מתחולל בתודעה הקולקטיבית, בבקשת העם למנות בעצמו את מנהיגיו, ולהפקיד בידיהם את הסמכות. עד כה זכה העם למודל מנהיגות ייחודי, בו המנהיגים היו שלוחיו הישירים של הקב"ה⁴. והנה, הבשילו הכוחות, והוא מבקש ליטול אחריות על חייו ועל דרך התנהלותו.

מעורבות אלוקית זו היא ייחודית, וממנה עשוי העם לבקש להיגמל.

⁴ משה הוא שליח מובהק של הקב"ה, ללא כל מעורבות אנושית במינויו: "וַעֲתָה לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" (שמות ג', ז'; י'). יהושע הוא שליח של הקב"ה, ולצד זאת קיימת מעורבות של משה וכמו כן של העם בתהליך מינויו: "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר: יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הַרְוֹחַת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה... וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לָךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסִמַּכְתָּ אֹתוֹ יָדָי עָלָיו: וְהֶעֱמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן וּלְפָנָי כָּל הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעִינֵיהֶם: וְנָתַתָּה מֵהוֹדֶךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ"ז, ט"ז-כ"ב). במקרא לא מתואר מינויו לעלי כמנהיג, ובמובן זה קיימת התרחקות ממעורבות ישירה של

הקב"ה. לצד זאת - קיימת הנחת יסוד סמויה על פיה הגדול שבעם הוא המנהיג. נקודת מוצא דומה מתקיימת בשמואל, אלא שבניגוד לעלי הכהן גדול, בסיס האמון כעת הוא הנבואה לה זכה. כך משתקף מתיאור שיבתה של הנבואה, ומיד לאחר מכן - תיאור לתחילת מנהיגות שמואל: "וַיִּסַּף ה' לְהִרְאֶה בְּשֵׁלָה כִּי נִגְלָה ה' אֶל שְׁמוּאֵל בְּשֵׁלוֹ בְּדַבַּר ה': וַיְהִי דָבָר שְׁמוּאֵל לְכָל יִשְׂרָאֵל..." (ש"א ג', כ"א; ד', א').

אל הארץ. תנאי בסיסי לקיומה של ממלכה הוא הישיבה והקיום בארץ, ולא בחו"ל.

"אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" - הארץ מזוהה כמי שניתנת לעם ועוברת לרשותו. ניסוח הנתינה בלשון הווה מקפל בתוכו תהליך מתמשך של פינוי מקום - מרשות הקב"ה לרשות העם.

"וַיִּרְשָׁתָהּ" - צעד זה הוא משפטי. קודם לכן הריבונות הייתה של עמים אחרים, כעת היא עוברת לידי העם. ריבונות עשויה לייצר עמדה של עם הנטוע בתוך שלו, ואינו זר במרחב. שני שלבים אלו התקיימו בימי יהושע.

"וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ" - ישיבה בארץ פירושה השתקעות. עמדה ושקט נפשי, המאפשרים תהליך פנימי של התבגרות ועצמאות רוחנית. שלב זה נפתח בשלהי ימי יהושע¹, ומתקיים בעיקר בתקופת השופטים ולאחריה.

צעד רביעי הוא תודעתו, במהלכו יבוא יום ובו העם יבקש לשנות את השיטה. "אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ" - 'לשים' פירושו למנות, ובמילים אלו מבקש העם

¹ חז"ל מחלקים את תקופת ספר יהושע לשני שלבים שאורכם זהה: "שבע שנים כבשו ושבע חלקו" (בבלי זבחים ק"ח, ב). שלב החלוקה הוא גם שלב של ישיבת כל שבט בנחלתו.

² כך עולה מן התיאור בספר שמואל, בו שמואל ממנה את בניו לשופטים בעת זקנתו: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקַן שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁם אֶת בְּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל" (שמואל א, ח', א'). כתגובה מבקש העם שישים עליהם מלך לשופטם: "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵינוּ הִנֵּה אֲתָה זְקֵנָת וּבְנֶיךָ לֹא הֵלְכוּ בְּדַרְכֶיךָ עִתָּה שִׁימָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשֹׁפְטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם" (שמואל א, ח', ה'). הביטוי 'שימה' בפסוקים אלו מתפרש כמינוי של מנהיג.

³ למעשה, ישנן שתי קריאות אפשריות למילים "ככל הגויים". כמסובות על המלך ומגדירות את טיבו ואת אופי התנהלותו ("מֶלֶךְ כָּל הַגּוֹיִם"), או לחילופין כמסובות על הנשוא במשפט: "אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ - כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי", כלומר - אשים עלי מלך באופן בו כל הגויים אשר סביבותיי שמים עליהם מלך, ואם כן הדגש הוא על שיטת מינוי השלטון.

יש לציין שהנושא בפרשה זו הוא אינו דבר קיומה של סמכות דתית, הקיימת גם בעמים אחרים. הנושא הוא - המעורבות של ה' אלוקי ישראל שנגלה אל משה ומינה אותו, ואחר כך בצורות שונות השפיע על בחירת המנהיגים הנוספים.

הבאה לאוויר העולם בעקבות בקשת העם;⁶ לכל אלו מצטרפת כאמור ההוראה "מִקְרָב אַחִיד תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ", המעמידה קריטריונים למינוי ובכך מצביעה שוב על מעמדו של העם.⁷

כל אלו מחזירים את הלומד אל חמש המילים "אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּו'". מה פשר הקביעה כי ה' הוא הבוחר את המלך?

'אשר יבחר ה' אלהיך בו'

בשני נושאים בספר דברים מופיע צירוף המילים 'אשר יבחר ה': בהקשר ל'מקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם' (דברים י"ב, י"א ובמקומות רבים נוספים), ובפרשתנו - בהקשר למנהיג 'אשר יבחר ה' א-להיך בו'. מה פירוש "המקום אשר יבחר" – מתי התחוללה בחירה זו? עיון בנביאים ראשונים ובספר דברי הימים מצביע על תמונה מעניינת: אין בתקופת דוד ציון לקיומה של בחירה אלוקית; יש לעומת זאת ציון לבחירה שכזו שלוש פעמים במהלך פרקי שלמה. במילים אחרות: כשדוד בא אל ירושלים, נלחם ביבוס ובונה אותה כעיר בירה – הוא עושה זאת בשיקול דעת שלו, ללא התערבות אלוקית. הבחירה האלוקית מופיעה כעבור דור, בתקופת שלמה, לאחר שהוא בונה את הבית, מביא הארון, וחונך את הבית, ואז נגלה אליו הקב"ה ואומר לו: (דברי הימים ב ז').

(יב) וַיֵּרָא ה' אֶל שְׁלֹמֹה בַּלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וּבַחֲרַתִּי בְּמָקוֹם הַזֶּה לִּי לְבַיִת זָבַח: (יג) הֵן אֶעֱצֵר הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהֵן אֶצְנֶה עַל הַגָּב לְאֹכֹל הָאָרֶץ וְאִם אֶשְׁלַח דָּבָר בְּעַמִּי: (יד) וַיִּכְנְעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמֵי עֲלֵיהֶם וַיִּתְפַּלְלוּ וַיִּבְקְשׂוּ פָנָי וַיִּשְׁבּוּ מִדַּרְכֵיהֶם הָרָעִים וְאֲנִי אֶשְׁמַע

שום תשים עליך מלך

עד כאן תיאור הבקשה. כעת מציג הכתוב את תשובת הקב"ה לבקשה זו:

שׁוֹם תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקְרָב אַחִיד תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עֲלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא אַחִיד הוּא" (דברים י"ז, י"ד - ט"ו).

"שׁוֹם תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ" - במילים אלו נענה הקב"ה לבקשת העם, והיא הופכת מעתה להיות הוראה שלו. "אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּו'" - בשונה מן הבקשה, המתמקדת בחלק העם במינוי, הקב"ה מוסיף ומדבר על מעורבות שלו בתהליך המינוי. במבט ראשון קיימת סתירה בין שני חלקי הפסוק: מחד, הוראה המפקידה את הסמכות בידי העם, ומנגד - מעורבות של הקב"ה בתהליך.

"מִקְרָב אַחִיד תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עֲלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא אַחִיד הוּא" - זוהי הוראה למנות מלך 'מקרב אחיד' (כלומר, מבני עמך), תוך שלילת האפשרות למנות איש נוכרי.⁵ ציווי זה מוכיח כי העם הוא הקובע והוא הממנה את המלך, שכן אם הקב"ה הוא הקובע, הציווי הוא חסר משמעות. אבחנה זו מציפה שוב את השאלה ביחס לטיב מעורבותו של הקב"ה בתהליך. בטרם העיסוק בה, נסקור את חלק העם עד כה: "וְאָמַרְתָּ" - 'מתג ההפעלה' לכלל הפרשה הוא יוזמת העם; "אֲשִׁימָה" - העם הוא הממנה, כריבון וכמקור לסמכות; "עֲלִי" - המינוי הוא 'עלי', כסמכות אליה אהיה כפוף; "כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי" - הממנים הם את מלכיהם; "שׁוֹם תְּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ" - הסכמה אלוקית ומצווה

למלכים א, ב', כ"ח; שו"ת קול מבשר חלק ב' סימן מב; שו"ת אבני נזר, יר"ד סימן ש"ב, ה', ועוד.

⁷ אכן, קיומן של הוראות אלו לתהליך המינוי הביאו את הנצי"ב (העמק דבר על דברים י"ז, ט"ו), ואת הרב קוק (משפט כהן, סימן קמ"ד) לראות בבחירה האלוקית הישירה אפשרות ולא הכרח.

⁵ עד כה פנה הכתוב אל אל העם, אך כעת הלשון 'אחיד' פונה אל כל יחיד ויחיד מבני העם, שימנה מלך מאחיו, מבני עמו.

⁶ עצם העיקרון שמינויו של מלך או פרנס על הציבור מחייב את הסכמת הציבור נזכר במקורות רבים - קדמונים וחדשים. ראה: מדרש שמואל, פרשה כו, ד"ה כי ימלאו; רד"ק בפירושו

ועומדים מכוח השבועה לאבותם? 'בחירה' במקור זה אין פירושה קביעה. הקביעה קיימת מזה דורות רבים והקב"ה מחויב אליה בשבועה. הנושא כעת הוא העמדה הפנימית, והבחירה היא בחירת הלב, חשק של הקב"ה בעמו המאשר שבועה קיימת, כמו בוחר בה מחדש.⁸

משמעות בפרשתנו: הקב"ה נענה לבקשת העם למנות להם מלך, אך לצד ההסכמה, נוסף תנאי: 'אשר יבחר ה' א-להיך בו'. אמנם אתם הממנים והקובעים מי יהיה המלך, אבל התמונה היא גדולה יותר, ובשלב הבא הקב"ה עשוי להצטרף אליה, לבחור ולהשרות שכינתו במעשה ידיו ובממלכה בכלל.⁹ קיומו של ממד זה עשוי להקרין על תהליך המינוי, לבקשת מלך שעשוי למצוא חן בעיני העם ובעיני הקב"ה גם יחד.

מהות ומשמעות

פרשייה זו מתארת תהליך היסטורי שראשיתו במנהיגים - שלוחיו של הקב"ה, בתווך התבגרות והבשלה, וביום מן הימים - מתרחשת 'מהפכה' בה

⁹ עיון בשורש 'בחר' במקרא, מזהה ביטוי המגלם הבעה פנימית, שאינה בהכרח הקביעה הראשונה המעמידה את המציאות. דוגמאות: "לא מרַבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בְּכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם כִּי אַתֶּם הַמְעֵט מִכָּל הָעַמִּים: כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וַיַּפְדֶּךָ מִבְּיַת עַבְדִּים מִיַּד פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרָיִם" (דברים ז', ז'-ח'). פסוקים אלו מתארים בחירה עכשווית של הקב"ה בעמו, ושני בסיסים לה: אהבתו אליהם, ושמירת השבועה אשר נשבע לאבותיהם. שאלה מתבקשת - מה מקומה של בחירת הבנים, שעה שהם נבחרים ועומדים מכוח השבועה לאבותיהם? 'בחירה' כאן אין פירושה קביעה והחלטה. זהות הנבחרים קיימת מזה דורות רבים והקב"ה מחויב אליה בשבועה. הנושא כעת הוא העמדה הפנימית, והבחירה היא בחירת הלב, חשק של הקב"ה בעמו המאשר שבועה קיימת, כמו בוחר בה מחדש. דוגמאות נוספות: "וְתַחַת כִּי אָהַבְתָּ אֶתְּיָדְךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֵךְ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם" (דברים ד', לו-לז). בחירה מחדשת בזרע האבות.

מן השמים וְאֶסְלַח לְחַטָּאתֶם וְאֶרְפָּא אֶת אַרְצֶם: (טו) עֲתָה עֵינֵי יְהוָה פְּתֹחוּת וְאֶזְנִי קִשְׁבוֹת לְתַפְלַת הַמָּקוֹם הַזֶּה: (טז) **וְעַתָּה בַּחֲרֵנִי וְהַקְדַּשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה לַיהוָה שְׁמִי שָׁם עַד עוֹלָם** וְהָיוּ עֵינֵי יְהוָה שָׁם כָּל הַיָּמִים:

הטענה היא שגם כאן מינוי המלך הוא פעולה אנושית, והבחירה האלוקית מתפרשת כאישור למעשה האנושי, אלא כפעולה שמהותה: הקב"ה בוחר במלך לשכן שמו עליו. משמעות שכזו למילה 'בחר' קיימת במופעים רבים במקרא:

"לֹא מִרַבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בְּכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם כִּי אַתֶּם הַמְעֵט מִכָּל הָעַמִּים: (ח) כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וַיַּפְדֶּךָ מִבְּיַת עַבְדִּים מִיַּד פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרָיִם" (דברים ז', ז'-ח).

פסוקים אלו מתארים בחירה עכשווית של הקב"ה בעמו, ושני בסיסים לה: אהבתו אליהם, ושמירת השבועה אשר נשבע לאבותם. שאלה מתבקשת - מה מקומה של בחירה בבנים, שעה שהם נבחרים

⁸ דוגמאות נוספות לשורש 'בחר' במקרא במשמעות של אישור לקביעה קיימת:

1. וְתַחַת כִּי אָהַבְתָּ אֶתְּיָדְךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֵךְ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם" (דברים ד', לו-לז). בחירה מחדשת בזרע האבות. ודומה לו בדברים י, טו.
2. "כִּי אִם אֵל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׂבָטֵיכֶם לְשׂוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרָשׁוּ וְכָאתָ שְׁמֵהּ" (דברים י"ב, ה). עיון בדרך המימוש ההיסטורי לתיאור זה מצביע על שרשרת צעדים אנושיים שקדמו לבחירה האלוקית בירושלים. דוד קובע אותה כעיר בירה (שמואל ב', ה), מביא אליה את הארון (שם פרק ו'), בונה תשתית למקדש (פרקים רבי בספר דברי הימים), ורק בתקופת שלמה מתקיימת בחירת הקב"ה לשכן שמו בעיר זו ("וַיִּבְרָא ה' אֵל שְׁלֹמֹה בְּלִילָה וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וּבְחַרְתִּי בְּמָקוֹם הַזֶּה לִּי לְבַיִת וְנָבַח דְּבַרֵי הַיָּמִים ב' ז', יב);

התמונה מתהפכת. 'לא ירבה לו' - 'לו' הוא אינו מרבה, אבל מרבה הוא לצורך - העם או הממלכה¹². 'כן לסוסים, כן לנשים וכן לכסף וזהב' אומר הכתוב, אך מזהיר שלא להפריז באלו. האיש הנוכח בצומת החיים של העם והממלכה, מרחיב את תנועות החיים, מבסס ומפתח את שלטונו ואת ממלכתו.

"רַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעַם מְצָרֵימָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וְהָ אָמַר לְכֶם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדָרְךָ הַזֶּה עוֹד" (שם, ט"ז)

הסוס הוא כלי תחבורה, כלי מלחמה, והוא מאפשר תקשורת, כוח ועצמה לצבא ולממלכה. כאמור, אין איסור בקיומם של סוסים. האיסור הוא בריבוי. "לא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים" - אומר הכתוב, ומטעים את ההיבט האישי באיסור. איסור זה מתכתב עם איסור נוסף - לשוב למצרים. במובן הפיזי - במצרים מצויים הסוסים. במובן המטאפורי - הסוס מסמל חיים חזקים ואציליים, עוצמות חיים הנתונות לשלטון בעליו הרוכב עליו. ריבוי הסוסים עשוי להפר את האיזון הדק שבין המלך כמוביל ומנהיג, לבין המלך כמובל וכמוכתב על ידי המציאות. מלך המרבה סוס, עשוי לנגוש ולשעבד את עולם הרוח. זוהי 'שיבה למצרים' - המעצמה העתיקה והחזקה, שהרימה על נס את השעבוד, ובמידה רבה היא מסמלת סימלה את שלילת ערך החירות.¹³

וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ... (שם, יז)

ביניהם - קיום אוטונומי לאישה, לא כטפילה לאיש אלא כבחרת. שיח של 'פנים אל פנים', מעמדה של בחירה והעדיות.

¹² כך על פי חז"ל: "תנו רבנן: לא ירבה לו סוסים יכול אפילו כדי מרכבתו ופרשיו - תלמוד לומר לו - לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו. הא מה אני מקיים סוסים - סוסים הבטלנין" (סנהדרין כ"א, ע"ב).

¹³ העובדה הריאלית, שמצרים הייתה מקור ליבוא סוסים במשך דורות, מתפתחת בנבואות שונות לכלל אמירה על טיבה ואופייה של מצרים. ראה לדוגמה ישעיהו ל"א, א'-ג'; יחזקאל כ"ג י"ט-כ'.

מבקש העם לשנות את השיטה. לא עוד מנהיגות שמקור סמכותה הוא אלוקי, כי אם מנהיגות המקבלת כוחה מן העם.

במהותו דומה תהליך זה לתהליך המתרחש בחיי היחיד¹⁰. ילד בילדותו נתון ברשות הוריו, ואט אט הוא מבשיל, מתייצב בעמדת אחריות על מעשיו ועל חייו. תהליך זה עשוי להכיל רכיבים בעלי אופי של מרידה, אך במהותו זהו תהליך של התבגרות, בו אדם עונה לעצמו על השאלה 'מה אני רוצה?' נחשף אל רצונותיו הפנימיים, בוחר, ונוטל אחריות על בחירותיו.¹¹ דימוי נוסף: נישואין. בן מתבגר, נושא אישה, ומעמיד מערכת חיים עצמאית. במערכת זו הוא המחליט בתחומים השונים. וביחס לשאלה - מי תהיה האישה עמה יחלוק את חייו, קיים מצב בו אביו ואמו אינם מעורבים בה באופן פעיל, יחד עם זאת, עמדתם חשובה בעיניו, והיא הופכת להיות חלק משיקול דעתו. מעורבות עקיפה זו הופכת את סיפור הקשר שבין האיש והאישה, לסיפור גדול יותר, שההורים והמשפחה בכללותה הם חלק ממנו.

לא ירבה לו מאד

בפסוקים הבאים מתוארים שלושה איסורים. לא ירבה לו סוסים, לא ירבה לו נשים, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. שני פנים הם לאיסורים אלו. בשיח הגלוי נוכח הצמצום וההגבלה. בשיח הסמוי -

¹⁰ אותות התהליך רבים ומורכבים, ממש כמו אותות תהליך התבגרות של נער, שבכלל תחומי החיים עוברים עליו תהליכים: במידת הבגרות, בתודעה, באבחנות המתגבשות ועוד.

¹¹ בלשון הקבלה מכונה שלב זה 'נסירה'. מעין נסירת האישה מן האיש בגן עדן בפרק ב' בספר בראשית. תחילה הכיל האדם את האישה, כחלק ממנו, והנה הקב"ה מפיל עליו תרדמה, לוקח ממנו צלע, בונה את האישה, ומביאה אל האיש. 'עצם מעצמי ובשר מבשרי', הוא אומר, אך בניגוד לעמדה הראשונה בה היא הייתה חלק ממנו, כאן היא חולקת רשות וחיים לעצמה. עובדה זו מייצרת מערכת יחסים חדשה

לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו לְשָׁמֵר אֶת
כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
לְעֲשׂוֹתָם (י"ח-י"ט)

"וְהָיָה כְּשִׁבְתוֹ עַל פֶּסֶא מִמְּלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ" - המלך
מצווה לכתוב ספר. זמן הכתיבה הוא "כְּשִׁבְתוֹ עַל
פֶּסֶא מִמְּלַכְתּוֹ" - תוך כדי שבתו, וכחלק מביסוס
שלטונו. "וְכָתַב לוֹ" - כתיבת ספר התורה היא 'לו' -
בייחוס ובשיוך למלך ולממלכה. בשורות הבאות
ניתן יהיה להבין דבר בפשר השיוך.

"אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר" - קיימת תורה,
אך בפשוטו של מקרא לא נראה שמדובר במלך
המשמש כסופר סת"ם בכותבו ספר תורה. הכתיבה
היא של תורה נוספת, הנתפשת כ'משנה התורה
הזאת'. דומה שהכוונה היא לכתיבה של המלך ושל
הדור, המתייחסת אל תורת הנצח האלוקית,
ומעמידה לצידה את משנה התורה, המתאימה
לתקופה ולמערכת המושגים של הדור. דומה
שמשמעות זו, עמדה בבסיס בחירת החכמים לכנות
את ספר דברים בשם 'משנה תורה'. משה הוא
מנהיג - מעין מלך, וספר דברים משמש מעין 'משנה
התורה' שיכתוב המלך - בכל דור ודור.¹⁵ כך ניתן
להבין את כתיבת יהושע את משנה התורה:

15 בפשוטו של מקרא אין הגדרה למספר הנשים המותר.
חכמים במשנה קבעו שיעור לאיסור - שמונה עשרה נשים,
ויש שסברו עשרים וארבע או ארבעים ושמונה (סנהדרין כ"א,
ע"א). הבסיס לשלושת המספרים הוא דיון בשאלה - כמה
נשים היו לו לדוד. בחירת החכמים במספר נשותיו של דוד
כמדד להיתר, היא הבעת אמון באיש ובמודל שהוא מייצג
בתחום זה.

16 מפסוק זה לומדת הגמרא את המקור לרשות לשנות את
הכתב לאשורי בתקופת עזרא. " (עזרא ד') וכתב הנשתון כתוב
ארמית ומתרגם ארמית וכתוב (דניאל ה') לא כהלין כתבא
למקרא ופשרא להודעה למלכא, וכתוב (דברים י"ז) וכתב את
משנה התורה הזאת - כתב הראוי להשתנות" (סנהדרין
כ"ב, ע"א). לימוד על כתב שעשוי להשתנות מצביע על הבנה
שכתיבת משנה תורה אין פירושו העתקה של התורה כפי
שהיא.

בעולם העתיק מלכים נשאו נשים רבות, ועובדה זו
נתפשה כחלק מביסוס שלטונם. ההיגיון בכך הוא
מעשי - באחיזה הטובה ובמערכת הקשרים הענפה,
אך קיים לכך גם היבט רוחני. האישה מסמלת את
פנימיות העולם הזה ואת תנועות החיים שבו, וחלק
מיכולתו של המלך לשלוט במציאות החיים
המורכבת עברה דרך החשיפה אל כוח הנשיות
שבועולם.¹⁴ עמדה רוחנית זו הותרה למלך, אלא
שהושם לה גבול: "וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ". הלב הוא
המכוונת הפנימית ממנה המלך עשוי לסור.¹⁵

... וְכִסֵּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד (י"ז)

כסף וזהב - שליטה ויכולות. צירוף של אלו לשני
התחומים הקודמים עשוי לתת ביד המלך שלטון
כמעט ללא מיצרים. אין איסור בריבוי בכסף ובזהב.
האיסור הוא בריבוי מופרז - 'לא ירבה לו מאד', כמי
שעשוי לייצר חוסר גבולות עצמיים ושכרון כוח.

וכתב לו את משנה התורה

וְהָיָה כְּשִׁבְתוֹ עַל פֶּסֶא מִמְּלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת
מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלְּפָנֵי הַכֹּהֲנִים
הַלְוִיִּם: וְהִיתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו

¹⁴ עם הגיעו לירושלים נושא דוד נשים רבות, ופעולתו
נתפשת כתנועה מובהקת של העצמה למלכות: "וַיִּקַּח דָּוִד
עוֹד פְּלִגְשִׁים וְנָשִׁים מִירוּשָׁלַם אַחֲרָי בְּאוֹ מִחֶבְרוֹן וַיִּגְדְּדוּ עוֹד
לְדָוִד בָּנִים וּבָנוֹת" (שמואל ב ה', ג'). ככלל - האישה תופסת
מקום מרכזי וחשוב בממלכתו, וחלק מהותי בצמיחתו קשור
לעובדה זו. זאת בשונה ממנהיגים ראשונים - יהושע, עלי או
שמואל, שאיננו יודעים דבר על נשותיהם.

דוגמאות למשקל שתפש תחום זה בעולמו של דוד: סיפור
נשיאת מירב ומיכל (שמואל ב' י"ח); מיכל אוהבת את דוד
(המקום היחיד במקרא בו מוזכרת אהבת אישה לאיש); דוד
לוקח שתי נשים נוספות (שם כ"ה, ג'); שוב ושוב הן נזכרות
- בחשיבותן (שם ל', ה'; שמואל ב' ב', ב'); דוד מתנה את
איחוד הממלכות בהחזרת מיכל לאישה (שם ג', ג'); מעשה
דוד ובת שבע, והתשובה בעקבותיו, קשורים באופן ישיר
לתחום זה; סיפור אבישג השונמית (מלכים א' א') ועוד.

יהושע פרק ח

(ל) אַז יבנה יהושע מזבח לה' אלהי ישראל
בהר עיבל: (לא) פֶּאֶסֶר צִוָּה מֹשֶׁה עֲבֹדָה'
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּפְתּוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה
מִזְבַּח אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא־הֵנִיף עֲלֵיהֶן
בְּרָזָל וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַה' וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים:
(לב) וַיִּכְתְּבֵשׁם עַל־הָאֲבָנִים אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת
מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

יהושע כותב את משנה התורה על אבן, ונחלקו חכמים האם הכוונה היא לספר דברים – ויש מי שאומר שנכתבה התורה בשבעים לשון – ומשמעות הדברים לא התורה כפי שהיא, אלא כתורה המדריכה את המציאות, ואולי אפילו את אומות העולם – כל אחד בלשונו. הרד"ק מביא את רבינו סעדיה גאון "כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובות בהלכות ובאזהרות" – מצוות נבחרות בניסוח מחדש...¹⁷.

"מִלְפָּנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם" - המגלמים את דבר ה' כמות שהוא, את המימד הקבוע שבו. ממד זה ישמש כהשראה למערכת החוקים התואמת לעולמו של הדור - למשנה התורה.

וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֵת ה' אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֵת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם (שם, יט)

"וְהִיְתָה עִמּוֹ" - בלשון נקיבה, לא הספר שכותב המלך, כי אם 'התורה הזאת' שהספר הוא משנה לה. השימוש בלשון 'והייתה' - הווייה, מצביע על קשר פנימי. "וְקָרָא בּוֹ" - בספר שנכתב על ידיו. המלך מקיים תנועה רוחנית כפולה - מחד, שייכות פנימית אל התורה ואל המקור האלהי, ומאידך, התמקדות פיזית בספר הכתוב בשפת הדור, אליו הוא מחויב

כמחברו. "לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֵת ה' אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" - באופן מרתק, משפט הייעוד חוזר וממקד את המלך, לא בספרו כי אם ב'דברי התורה הזאת' - שהספר נכתב לאורם. במילים אחרות - המלך כותב ספר, קורא בו, מחויב אליו, והתמקדות זו קושרת אותו אל יראת ה' אלהיו, כמו גם אל שמירת 'דברי התורה הזאת' - בכללותם, במובנם הרחב והשלם.

לְבַלְתִּי רוּם לָבְבוּ מֵאֲחִיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן יֶאֱרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל (שם, כ')

המלך מורם מעם, ועליו להישמר ממצב בו רם לבבו מאחיו. העמדה בה הוא נתון, והאחריות המוטלת על כתפיו עשויות בנקל להרחיקו מן המחויבות אל התורה, ולכן הוא מצווה שלא לסור מן המצווה ימין ושמאל. מיוחד הוא ניסוחו של הרמב"ם ביחסו לפסוק זה: "וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל" - "על הסרת לבו הקפידה תורה שנאמר ולא יסור לבבו, שלבו הוא לב כל קהל ישראל לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם שנאמר כל ימי חייו" (רמב"ם הלכות מלכים ג', ו'). "לְמַעַן יֶאֱרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל" - יציבות שלטונית' היא מן המאפיינים לשלטון חזק, המסוגל לחולל תהליכים ושינויים. יציבות זו מתוארת כנקודת ציון אחרונה בפרשייה, ובכך היא מקבלת מעמד של 'שורה תחתונה' לכלל מרכיבי הפרשייה, תוצאה ראויה וצפויה להתנהלות נכונה של המלך.

בפתח הלימוד שאלנו - מה פשר שתיקת הכתוב מלהגדיר את תפקידיו של המלך? כעת אנו מזהים את התחומים עליהם הוא מופקד – העצמת הממלכה בכלל ממדיה. שתיקה מלתאר יעדים

¹⁷ וביחס לדבריו מצוין הרד"ק: "ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק הצורך דרך כלל".

היבטים. הבדלים אלו הם קצה חוט לשורה ארוכה של הבדלים, המבטאים את העובדה שבתקופת שמואל העם עדיין רחוק מן העמדה המוצגת בפרשיית המלך.¹⁸ פערים דומים קיימים גם ביחס לשלב המימוש - במלכות שאול¹⁹.

צעידה ראשונה על מפתנה של פרשת המלך מתקיימת בימי דוד. לעובדה זו ביטויים רבים המשתקפים בכלל פרקי דוד, ומצביעים על שוני מהותי הקיים בינו לבין כלל המנהיגים שקדמו לו. קצרה היריעה מלהרחיב במסגרת עיון זה, אך נעיר בכמה נקודות ציון. דוד אמנם נמשח למלך על ידי שמואל, אך לא זהו מקור כוחו²⁰. את אמונו הוא קיבל מהעם במעמד כל שבטי וזקני ישראל הבאים אליו להמליכו. מעמד זה מתקיים בעקבות היכרות רבת שנים, והוא מהווה ביטוי עומק לרצון העם²¹;

מוגדרים תתפרש כנתינת מקום רחב לשיקול דעת, גם להקרנה של המושג 'ככל הגוים אשר סביבותי'. מלכות פירושה 'דרך ארץ' במובנה הרחב, יעדיה ייבחרו על ידי העם והמלך, והם עשויים להשתנות מדור לדור.

מימוש בתקופת המקרא

האם אי פעם התממשה פרשיית המלך? השוואה בין פרשייה זו לבין מינוי המלך בתקופת שמואל (שמואל א' ח'), מצביעה על מימוש חלקי ביותר. נמחיש: "שימה לנו מלך לשופטנו ככל הגויים" מבקש העם משמואל, ומצביע על הנביא כמקור הסמכות, לא על עצמו. גם הלשון - 'לשופטנו', מצביעה על מודל הקרוב למודל המתקיים בתקופת השופטים, ולא למנהיגות העסוקה במכלול רחב של

²⁰ דוד אינו הופך למלך בעקבות משיחתו, שהרי בתקופה זו שאל הוא עדיין מלך. את כוחו כמלך הוא מקבל לאחר משיחת העם - פעם ראשונה כמלך ביהודה (שמ"ב ב', ב'), ופעם שנייה כמלך על כל ישראל (שמ"ב ה', ג'); יתירה מכך - עיון בפסוקים (שמואל א' ט"ו) מראה שההוראה למשוח את דוד באה לשמואל בשל הקושי שהיה לו להפנים את נחמת ה' על המלכת שאול. אילו היה שמואל מפנים זאת, לא הייתה נצרכת המשיחה, ומעבר המלכות משאל לדוד היה מתקיים בצורה אחרת, רכה יותר (שם ט"ו, ל"ה; ט"ז, א').

²¹ הביטויים לכך בדבריהם הם מובהקים: "ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו עצמך ובשרך אנחנו: גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל ויאמר ה' לך אתה תרעה את עמי את ישראל ואתה תהיה לנגיד על ישראל: ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה ויכרת להם המלך דוד ברית בחברון לפני ה' וימשחו את דוד למלך על ישראל" (ש"ב ה', א-ג').

אמון העם ניכר מכיוון נוסף - באהבה אליה הוא זוכה מכל הסובבים אותו: שאל אוהב את דוד: "ויבא דוד אל שאל ויעמד לפניו ויאהבהו מאד ויהי לו נשא כלים" (ש"א ט"ז, כ"א); "הונתן אוהב את דוד: "ויהי ככלתו לדבר אל שאל ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאהבו ויאהבהו יהונתן כנפשו" (ש"א י"ח, א'); "ויוסף יהונתן להשביע את דוד באהבתו אתו כי אהבת נפשו אהבו" (ש"א כ', יז); כל ישראל אוהבים את דוד: "וכל ישראל ויהודה אהב את דוד כי הוא יוצא ויבא לפניהם". (ש"א י"ח, ט"ז); "ויצו שאל את עבדו דברו אל דוד בלט לאמר הנה חפץ בך המלך וכל עבדיו אהבוך

¹⁸ דוגמאות לפערים: "ויתקבצו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמתי: ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרךך יענה שימה לנו מלך לשופטנו ככל הגוים" (שמואל א, ח', ד-ה'). בניגוד לתיאור בספר דברים, המניע כאן הוא אילוף - שמואל זקן ובניו לא הלכו בדרכיו. הצורך בנימוק ובהסברים, הם ביטוי לחוסר הבטחות ולריחוק שהיה להם מהעמדה הרוחנית המוצגת בפרשיית המלך. בניגוד ללשון היחיד בפרשת המלך ("ואמרת"), המסמלת את רצון העם כישות, הלשון כעת היא לשון רבים ("ויאמר"), והיא מגלמת רצון מוחשי שהתעורר בקרב העם, לא תפישת עולם מושגית; "עתה" - עכשיו. כאמור, זהו מענה לכאן ולעכשיו, צורך פרקטי ולא חזון היסטורי. "שימה" - שמואל הוא המתבקש למנות את המלך, בניגוד לפרשת המלך בה מקור הסמכות הוא העם. בסיס ההבדל - העם עדיין לא בשל לבחור בעצמו, שכן רצונותיו עדיין לא מעובדים. "לנו" - בניגוד לניסוח בספר דברים 'עלינו' בעמדת סמכות, הניסוח 'לנו' מגלם הדדיות, וצמצום בכוחו של המלך. צמצום זה מתבקש שעה שהגורם הממנה הוא הנביא, לא העם. "מלך לשופטנו" - העם משתמש במילה 'מלך', אבל בפועל מדובר במודל הקרוב למודל הקיים בתקופת השופטים המושיע, מתמקד במשפט, ולא מנהיג את מכלול החיים. "ככל הגוים" - בניגוד לתיאור בספר דברים, "ככל הגוים אשר סביבתך", הציון כאן הוא ערטילאי, אינו נובע ואינו מעניק לגיטימיות לקשר עם הגויים אשר סביבות ישראל. אלו מקצת מן ההבדלים שבין הפרשיות.

¹⁹ בשורות הבאות תוצג תפישת עולמו של דוד ביחס למלכות, ובהנדה יוזכר שאל בנושאים השונים.

הראשון שלו כמלך על כל ישראל - בבניית עיר בירה וכינויה בשמו - 'עיר דוד' (שמואל ב' ה', ו'-י); בצעד שני חירם מלך צור בונה לו את בית המלך (שם י"א-י"ב), הוא נושא פילגשים ונשים בירושלים (שם י"ג); בונה מערכת של שלטון מפותחת, ומנהל דיאלוג בצורות שונות עם כלל המלכים הסובבים אותו.²⁵

אחרית דבר

'פרשיית המלך' מתארת נקודת ציון היסטורית בה מתחולל שינוי, ובמידה רבה - מהפכה. עד לנקודת זמן מסוימת, המנהיגים הם שלוחיו של הקב"ה, משמיעי דברו - המביאים אל העולם רוחניות ומוסר גבוהים. והנה, עם כניסת העם לארצו, לאחר שעבר

הסובבים אותו. פער גדול ניכר בתחום זה בין שאול לבין דוד. שאול יזם מלחמות רבות, מעמדת מוצא בה הוא מרשיע עמים אחרים. ביטוי מובהק לכך הוא התיאור הבא: "וְשָׂאוֹל לְכַד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלְחֶם סָבִיב בְּכָל אִיבָיו בְּמוֹאָב וּבְבְנֵי עַמּוֹן וּבְאֲדוֹם וּבְמִלְכֵי צוּבָה וּבְפִלְשְׁתִּים וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְגְּהוּ יִרְשָׁעִי" (שמואל א' י"ד, מ"ז). מתוארת פעולת לחימה אחת, ורשימת נמענים בה עמים רבים. תיאור זה מצביע על תפישה הרואה 'סיפור אחד' לכולם - מלחמת 'הטובים כנגד הרעים'. גם החיתום "וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְגְּהוּ יִרְשָׁעִי" מציייר עמדה של מרשיע בעמידתו מולם. מעבר לכך - שאול אינו מתואר כמשוחח עם אדם שהוא מחוץ לגבול ישראל, ועמידתו מול עמים אחרים תתואר תמיד בהקשר מלחמה (להוציא הקיני, שהוא מסירם מתוך העמלקי קודם מלחמתו בעמלק).

שונה ממנו דוד. גדול הוא היקף מלחמותיו ממלחמות שאול, אך בשונה ממנו, הרקע להן הוא דיאלוג מוסרי. לכל מלחמה קדם אירוע או הקשר שבעקבותיו היא התחוללה, ואין מלחמה הדומה לחברתה. המלחמות בתקופת כהונתו הפכו לסוג של תקשורת, וברבות מהן, כשוך הקרבות נוצר קשר ואמון בין הצדדים. כך במלחמתו בגת, שהניבה יחס מיוחד של אכיש מלך גת אליו ("וַיַּעַן אֲכִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל דָּוִד יַדְעִיתִי כִּי טוֹב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמִלְאָךְ אֱלֹהִים... שמואל א' כ"ט, ט"); כך באיתי הגיתי - הנשבע לו אמונים ("וַיַּעַן אֲתִי אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר חֵי ה' וְחֵי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ כִּי {אם} בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אִם לְמוֹת אִם לְחַיִּים כִּי שָׁם יִהְיֶה עַבְדְּךָ שמואל ב', ט"ו, כ"א); שובי בן נחש מבני עמון - המחלף את דוד מיד בנו במרד אבשלום (שמואל ב', י"ז, כ"ה) על אף המלחמה הקשה של דוד בעמו קודם לכן (שמואל ב' י"א); הכריתי והפליתי - הם לוחמים זרים בצבאו של דוד; שיח לדוד היה עם הגבעונים (שמואל ב', כ"א); עם חירם מלך צור (שמואל ב', ה); ארוונה המלך ועוד.

משיחתו על ידי העם היא בשמן (שמ"ב' ב', ב; ה', ג)²², ויש בכך ביטוי לערך המקודש המתקיים בכוח הניתן לו מן העם²³; בהתאם לכך - דרכו אל המלכות מצוידת בסבלנות רבה, שלא לכבוש עמדות, אלא - להמתין ולקבל את כוחו ואת אמונו מן העם - 'לכשתחפץ'²⁴.

מעבר לשאלת מקור הכוח, מעמיד דוד ממלכה חזקה ומאורגנת, כתופעה חדשה מעל שמי ישראל. בניגוד לשאול המקיים אורח חיים צנוע, נושא אישה אחת ופילגש אחת, אינו בונה עיר בירה, לא 'בית מלך', לא צבא חזק וגם לא מדבר עם מלכים שכנים, דוד סולל דרך חדשה בכל אלו. הצעד

ועתה התחתן במלך" (ש"א י"ח, כ"ב; עוד עיין ב"ח, ה); מיכל אוהבת את דוד: "ותאהב מיכל בת שאול את דוד ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו" (ש"א י"ח, כ) "וירא שאול וידע כי ה' עם דוד ומיכל בת שאול אהבתהו" (ש"א י"ח, כ"ח).

שאול לעומת זאת, אינו מוכר לעם בעת המלכות. אמנם מתקיים מעמד נוסף של המלכה - לאחר נצחונו את בני עמון, אך עדיין הבלד גדול קיים בין האמון במלך בעקבות נצחונו במלחמתו הראשונה, לבין היכרות העומק שהייתה לעם עם דוד.

22 משמעות המשיחה כחניכה שיש בה הקדשה מפורשת בתורה ביחס למשכן וכליו: "וַיִּקַּח מִשָּׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמָּשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בו וַיִּקְדָּשׁ אֹתָם (ויקרא ח', י), וכן ביחס לחניכת הכהנים: "וַיִּצַק מִשְׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֵאשׁ אֶהָרֶן וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ לְקַדְשׁוֹ" (ויקרא ח', י"ב).

23 שאול גם כן נמשח למלך, אך על ידי הנביא, לא על ידי העם. את כוחו מן העם הוא מקבל פעמיים, אך לא בפעולה של משיחה (שמ"א י', כ"ד; י"א, י"ד-ט"ו).

24 כך לאורך תקופת בריחתו מפני שאול, בה הוא רוחש כבוד לו ולמוסד המלוכה; גם לאחר מות שאול, הוא ממתין שבע וחצי שנים, עד להבשלה של רצון העם בו. בפרשיות אלו ואחרות, ניתן לזהות את יחסו אל העם - כמי שמהווה את מקור כוחו. כך בדבריו אל גלית: "וְאֲנֹכִי בָּא אֵלַיךְ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מְעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חִרַּפְתָּ" (י"ז, מ"ה). כוחו הוא בעובדה שהוא בא בשם א-להי מערכות ישראל שאת כבודם הוא תובע כעת. שאול לעומת זאת מקבל את כוחו משמואל, לא מן העם. נוכח העם הוא מתייצב בעמדה של דוגמא אישית, בשלימות מתמדת, והעם מקבל השראה משלימותו הרוחנית.

²⁵ היבט זה עולה מן ההשוואה שעורך העם המבקש מלך, לעמים שסביבותיו. ההשוואה מקפלת בתוכה התחלה של דיאלוג, גלוי או סמוי המתקיים בין העם לבין העמים

תהליכים במשך מאות בשנים, צומחת האנושיות שבו, מבשילה, והיא כבר חשובה, מבקשת לומר את דברה. 'אשימה עלי מלך' אומר העם, ומבקש לנהל את חייו כפי שעמים אחרים מנהלים את חייהם. מבקש שמנהיגיו יהיו שלוחיו, בנאמנות לחוקי העולם, התרבות והטבע האנושי - 'ככל הגוים אשר סביבותי'.

'שום תשים עליך מלך' אומר הקב"ה, ומברך על ההתפתחות. עידן חדש יוצא לדרך, ובו - 'העולם הזה' בא לידי ביטוי במיטבו, ביצירה, ברווחה, וביכולות הנתונות בידי ישראל הריבונית, המעמידה חיי עם וממלכה. על מפתנה של פרשייה זו דרך דוד מלך ישראל, בהביאו את הממלכה אל מחוזות חדשים שטרם נודעו. לשיאה היא הגיע בתקופת שלמה - בעושר הגדול שהיה לו, בתרבות, ובחכמה שהיוותה מוקד התעניינות לעמים רבים. מעל לכל אלו - המקדש, אליו בא השוכן, אליו היו מכוונים עמי תבל, ועד 'הנוכרי אשר יבוא מארץ רחוקה' (מלכים א' ח', מ"א-מ"ג).

לכל אלו קיים גם קצה, חורבן שקטע את החיים הציבוריים ואת פאר הממלכה. דומה, שלא פחות מן הסיפור על העבר, מכילה פרשייה זו את סיפורו של העתיד. הקב"ה מפנה מקום לממלכה מפותחת ולחיים עשירים, ומנגד - העם מכוון את חייו אל הבחירה העתידית של הקב"ה בו ובפועלו. בחירה זו עשויה לספר לעם ולעולם כולו - עד כמה גדול הוא העולם, בו עשוי הקב"ה להשרות את שכינתו.